

MUZEYLAR XAZINASI

G.Nazarova

Namangan viloyat tarixi va madaniyati davlat muzeyi

Xazina bo'limi sektor mudiri

Uygonish davrida muzeylarga ulkan bilim manbai sifatida juda katta e'tibor berila boshlandi. Keyinrok muzey ajdodlar tuplangan tajribani saklovchi va kelajak avlodlarga etkazuvchi muxim muassasa sifatida tan olinib boshlandi.

Fan va muzey amaliyoti soxasidagi keskin uzgarishlar kapitalizm davrida muzeyning ijtimoiy funktsiyalarini yanada boyishiga olib keldi.

Shunday qilib muzey jamiyatning real dunyoning predmetlarinii tarixiy xotira, ijtimoiy axborotning xujjatli vositalari, estetik predmetlar shaklida saklash extiyojini kondiruvchi maxsus muassasa xisoblandi.

Muzeyning asosiy belgisi - ilmiy asosda tashkil etilgan va xisobga olish lozim bulgan muzey predmetlarini tuplash, saklash, konservatsiyalash, muzeyshunoslik va soxaviy fanlarning ilmiy metodlari bazasida tadkik kilish va ilmiy, ta'limiy-tarbiyaviy maksadlarda foydalanishlardan iborat. Umumlashgan formada muzeyning zamonaviy tushunchasini kuydagicha ta'riflash mumkin.

Muzey - bu madaniy-tarixiy, tabiiy-ilmiy kadriyatlarni aniklash, muzey predmetlari vositasida axborotni tuplash va tarkatish uchun muljallangan tarixiy belgilangan, kupkirrali ijtimoiy axborot muassasadir.

Ma'lum tarixiy sharoitda muzeylar faoliyati ijtimoiy faoliyatning aloxida katlami sifatida - muzey ishining mavjud bulishi bilan belgilanadi. Uning tarkibiga muzeylarning amaliy faoliyati va yodgorliklarni asrash, muzeylar tizimi, muzey siyosati va konunchiligi, kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimi, soxaviy ilmiy, ilmmiy - metodik va ukuv markazlari, maxsus davrlashtirish va nixoyat maxsus ilmiy fan muzeyshunoslik fani kiradi.

Ilmiy fanning eng asosiy belgilaridan biri metod bulib, bunda bilish uslubi, borlikni ma'lum bir tomanlarini tadmik qilish jarayonida foydalaniladigan usullar tizimini tushinamiz.

Xar bir ilmiy fan tadmikot ob'ekti va predmetdan kelib chikib uzining metodini shakllantiradi. Zaonaviy boskichda turli fanlarning metodlari shunchalik bir-biriga kirishib ketgan-ki ularni ajratib olishda kuplab kiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Masaln arxeologiyaga tuxtaladigan bulsak u nafakat tarix va manbashunoslikka oid metodlardan balki ximiya, fizika va botanikaga xos bulgan metodlardan xam tobora keng foydalanmokda.

Muzeyshunoslik tadmikot metodlarining xilma-xilligi bilan xarakterlanadi, ularning ayrimlari boshka fanlarning metodlari bilan kisman yoki tulikligicha mos tushadi. Bu tushunarli xos chunki muzeyshunoslik kuplab ijtimoiy va tabiiy fanlar bilan yakindan alakada buladi.

Muzeyshunoslik metodlari uchun kuydagilar xarakterlidir:

1. Muzey predmetlarini tadmik qilishda ijtimoiy va tabiiy fanlarning turli xil shakllaridan foydalanish. Maxsus va yordamchi tarixiy fanlar, san`atshunoslik, adabiyotshunoslikning metodlaridan keng foydaniladi.
2. Bir kator tabiiy va ijtimoiy fanlardan mavjud bulgan dala tadmikot metodlardan foydalanish.
3. Bevosita jamiyat xayotini kuzatish metodlardan foydalanish.
4. Kurgazma soxasidagi tadmikotlar, muzey predmetlarini restovratsiya va konservatsiya kilim ishida eksperemintal metodlaridan foydalanilishi.

Yukorida belgilab tadmikot uslublari tizimi birgalikda muzeyshunoslikning boshka ilmiy foydalardan farklovchi, shu bilan birga kuplab boshka alokasini kursatib beruvchi metodini tashkil etadi. Ilmiy fanning rivojlanishi fan tilining shakllanilishi bilan boglik. Fan tili - bu fan tomonidan foydalaniladigan va bilish natijalari uz aksini topgan tushuncha va terminlar sistemasidir.

Muzeyshunoslik boshka ilmiy fanlar kabi bilimlar sistemasidan iborat va ma'lum bir jamiyat tuzilmalarga ega.

Muzeyshunoslik tizimiga kiruvchi barcha kismalar bir-biri bilan yakindosh alokada va uzaro bog'lik buladi. Amaliy muzeyning bir tomondan tajribasi tarixiy taxlil kilishga tayansa, ikkinchi tomondan - nazariy asoslarining ishlab chikarishga tayanadi. Muzeylar jamiyat tomonlaridan oldilarga uziga xos vazifalarini bajaradilar. Muzeyshunoslikning kuyidagi ijtimoiy funktsiyalari mavjud.

Birinchidan muzeylar tabiat va jamiyat tarakiyyotining xodisa, jarayon, konuniyatlari ilmiy xujjatlashtirish uchun muljallangan - ilmiy xujjatlashtirish funktsiyasi.

Ikkinchidan ular milliy va jaxon madaniyati manfaatlari yulida madaniy tarxiy yodgorliklarini asrash vazifasini bajarishga chakirilgan

Uchinchidan muzeylar ilmiy tadjikotlarning uziga xos markkazalari xisoblanadi, tadjikotchilik funktsiyasi; nixoyat jamiyat muzeylar oldiga xar tamonlama kamol topgan yangi zamon kishisiki tarbiyalash vazifasini kuyadi, ta'lim-tarbiyaviy funktsiya.

Muzeylar doimiy ravishda uz tupamlarini boyitib borishlari va ularning strukturalarini takomillashtirib borishlari lozim.

Respublikamiz muzey tizimi kuydagi muzeylardan tashkil topgan:

1. Tarixiy muzeylar - tarixiy fanlar tizimi bazasidagi muzeylar (arxiologiya, etnografiya, xarbiy-tarixiy, maorif tarixi)
2. Badiy muzeylar san`at va san`atshunoslik tarixiga oid muzeylar
3. Tabiy -tarixiy muzeylar uz faoliyatida tabiy fanlarga tayanadigan muzeylar.
4. Texnik muzeylar
5. Adabiyot muzeylari
6. Kompleks muzeylar - bunday muzeylarga bir necha soxalarni birlashtirgan muzeylar, masalan Ulkashunoslik muzeylari misol bula oladi.

Muzeylarni profil guruxli klassifikatsiyasida tashkari ularning asosiy ijtimoiy vazifasiga karab ishlarga xam bulinadi. Muzeylarning uchta tipini ajratib kursatish mumkin: Ilmiy-tadjikot ommabop; Tadjikot-akademik; Ukuv muzeylari. Ukuv muzeylari odatda turli xil ukuv muassasalari koshida tashkil etiladi.

Muzeyshunoslikning predmeti, metodi va strukturasini tushinish bilan birga uning fanlar tizimida tutgan urni , boshka fanlar bilan alokadorligini aniklash mumkin. Muzeyshunoslikning fanlar tizimidagi urnini ayniksa uni tabiiy, texnik va ijtimoiy fanlardankaysi birigategishli ekanligini aniklashda biz bir kator kiyinchiliklarga duch kelamiz. Chunki muzeyshunoslikning predmetlaridan ayrimlari xam tabiatning va xam jamiyatning rivojlanishiga tegishli bulgan ob`ektlar bilan bog'lik. Albatta xizirgi zamonda xam tabiiy, xam ijtimoiy fanlar chegarasida turadigan soxalar kuplab topiladi. Muzeyshunoslikning xamshunday fanlar katoriga kushish xam mumkin, lekin uning muzey predmetlari orkali bilimlarni anglash va jamiyatga uzatilishi xisobga olsak bu

uni ijtimoiy fanlar katoriga kushimchaasos buladi. Muzeyshunoslik juda kuplab boshka fanlar bilan alokada buladi. Birinchi navbatda muzeyshunoslik urganuvchi ob`ektlari bir-biriga mos keladigan fanlar bilan alokada buladi. Bunday fanlar sirasiga tarix, arxeologiya, arxivshunoslik, manbaashunoslik, kushizmatika kabilar kiradi. Shuningdek pedagogika, psixologiya, axborot nazariyasi, dokumentalistika va boshka fanlar bilan xam uzviy alokada buladi.

Tarixiy muzeyshunoslik va tarixiy fanlar urtasida metodologik asosning birligi urganish ob`ekti va uslublarining bir kancha umumiyligi tarixiy muzeyshunoslik va tarixiy fanlarning uzviy boglikligini asoslaydi. Muzeyshunoslik boshka fanlar bilan xar tomonlama alokada buladi.

Muzey ishining zamonaviy amaliyotini urganish muzeylarining fan va madaniyat tizimidagi rolini, xalkini ma`naviy tarbiyalashdagi rolini kundan kunga usib boayotganligidan dalolat beradi. Bu birinchi navbatda aloxida tarbiyaviy imkoniyatlarga ega bulgan tarixiy profildagi muzeylarga ma`kuldir.

Tarixiy muzeylar faoliyatining mazmuni jamiyat rivojlanishi bilan uzviy boglikdir.

Evropada zamonaviy muzeylar XVI-XVII asrlarda vujulga kela boshlagan. Bu kapitalistik ishlab chikarishning boshlangich davri fan, san`at, adabiyot, texnika va xunarmandchilik keng gullab-yashnashi bilan xarakterlanadi. Buyuk geografik kashfiyotlar, dunyo buylab sayoxatlar.

Kopernikning er shar shaklida ekanligi tugrisidagi fikrini isbotladi. Fan texnologiya ta`siridan kutildi. Kitob bosish vositasida bilimlar tez tarkala boshladi.

Mana shunday ulkan ruxiy parvoz davrida Evropeining turli joylarida ishlab chikarish, ilmiy va boshka ijtimoiy extiyojlar munosabati bilan turli xil kolleksiyaalar vujudga kela boshladi. Tarixiy va madaniy kiymatga ega bulgan buyumlar: aslaxaxonalar xuzurida xarbiy ulkalar kolleksiyaalarini tuplash keng yoyila boshladi.

Ilmiy tadjikotlar kuprok muzeylar bazasida utkazila boshladi va bu maxsus adabiyotlarda uz aksini topdi.

Tarixiy muzeylar rivojlanishidagi yana bir muxim kadam Evropada burjua munosabatlarlari xali progressivrol` uynagan XVIII asrning ikkinchi yarmida tashlandi. Bu davrda muzeylar faoliyati ilmiy xarakter kasb eta boshladi. Muzey kolleksiyaalari ilmiy tadjikotlar va tarixiy falarning rivojlanishiga yangi turtki berdiki bu uz navbatida muzeylar axamiyatining oshib borishiga olib keldi. Muzeylarga texnik tajriba xazinasl . ilmiy kadriyatlar va madaniy tarixiy meros xazinasl sifatida karala boshlandi. XIX asrga kadam nafakatantik davr balki ilk urtaasrlar tarixini urganish muzeylar bilan boglik edi, chunki aynan ushu erlarda zaruriy manbaalarning asosiy kismi mavjud edi. Keng tarixiy profildagi muzeylarning tashkil topishi burjuaziyaning iktisodiy va siyosiy mustaxkamlanish davriga tugri keladi. Muzey fikrining rivojlanishida burjua milliy ongining shakllanishi xal kiluvchi axamiyatga ega buldi. Kuplab Evropa

xalklarining milliy mustkillik, milliy uzligining saklash va tan oldirish uchun kurashi bu xalklar tarixini saklovchi va namoyish kiluvchi muzeylarga bulgan ijtimoiy extiyojni vujudga keltidi. Masalan: Venger milliy muzeyi, Venger tilini tiklash va venger tarixiy an`analarini saklab kolish uchun kurash ta`sirida vujudgakeldi. Mana shu goyalar asosida, Evropada yirik milliy muzeylar asos solindi va ular uchun menimental binolar kurildi. Bunga 1802 yilda Budapeshtdagi, Venger milliy muzeyi 1818 yilda Pragadagi milliy muzeyi 1828 yilda Berlindagi eski muzey kurulishi misol bula oladi.

XIX asrning birinchi un yilliklariga kadam emis xalkining kupchilik kismi tarixiy va madaniy kadriyatlarni saklovchi muzeylarga kirish imkoniyatidan maxrum edilar.

Nakomongakarshi kurashdagi muvaffakiyatlar nemis burjuaziyasida tarixiy utmishga bulgan kizikishni kuchaytirib yubordi. SHundan keyin Germaniyada xam keng xalk ommasi uchun muljallangan muzey va kolleksiyalar ochila boshlandi.

Adabiyotlar ro`yxati:

1. Muzivedenie. Muzey istoricheskogo profilya. Ucheb. Posobiya dlya vuzov po spets "Istoriya" g` pod. Red. K.G.Levikina, V.Xrebsta - M;Vo`ssh.vuzov 1988 g
2. Obhestvovedeniya muzey respubliki Uzbekistan. - T;fan, 1988g
3. Lev`enin K.G, Razgon A.M "Əkspozitsiya muzeya i istoricheskaya nauka" - M; Vo`ssh.vuz, 1984 g